

CZU: 371.132:004

PREGĂTIREA SPECIALIȘTILOR PENTRU EDUCAȚIA DIGITALĂ LA VÂRSTELE ANTEPREȘCOLARĂ, PREȘCOLARĂ MICĂ ȘI PREȘCOLARĂ MEDIE

*Petru JELESCU, dr. hab. în psihol., prof. univ., UPS „Ion Creangă”, Chișinău, RM
Dumitru JELESCU, master în drept, doctorand, ULIM, Chișinău, RM*

Abstract. *The article briefly shows the history of elaboration, discussion, approval, implementation and permanent completion of the Concept of educational development in the Republic of Moldova, of the Education Law, of the Law on evaluation and accreditation of educational institutions in Moldova, of the Education Code of Moldova. It also shows the relevance of digital education in the context of the Covid-19 Pandemic, but also the need for digital education in preschool, early preschool and middle school to ensure the normal life and work of people in society and continuity in digital education. at preschool, low preschool, middle preschool and high preschool ages. The problem of the need to train specialists in higher education in the field of digital education at these ages according to UNESCO and European Union standards is formulated.*

Keywords: *digital education; preschool age; small preschool; middle school.*

S-au împlinit 25 de ani de la publicarea în Monitorul Oficial al Republicii Moldova a *Concepției dezvoltării învățământului* [6] și a *Legii învățământului* [17]. Acestea a fost primele două documente legislative care au pus baza juridică privind domeniul educației în noul stat Republica Moldova după dezmembrarea Uniunii Sovietice și declararea la 27 august 1991 a independenței lui. E de menționat că Legea și Concepția respectivă au urmat imediat după un an (în 1995) de la adoptarea la 29 august 1994 a primei *Constituții a RM* [16]. Primul dintre autorii acestui articol a avut fericita ocazie să participe la proclamarea Independenței RM în Piața Marii Adunări Naționale la 27 august 1991 [11], dar și onoarea de a contribui la elaborarea și definitivarea în comun a *Concepției dezvoltării învățământului* și *Legii învățământului*, fiind secretar al Consiliului coordonator pentru desfășurarea reformei învățământului din cadrul Comisiei pentru cultură, știință, învățământ și mijloace de informare în masă a Parlamentului RM (pe baze obștești) [6]. Aceste două acte legislative, împreună cu *Legea evaluării și acreditării instituțiilor de învățământ din RM* [14] au constituit trei piloni fundamentali, pe care s-a sprijinit, a funcționat și s-a dezvoltat întreg sistemul de învățământ din RM în primii, cei mai complicați, contradictorii și responsabili douăzeci de ani pe noul făgaș. Ulterior, în 2014, cadrul juridic al raporturilor privind proiectarea, organizarea, funcționarea și dezvoltarea sistemului de educație din Republica Moldova a fost stabilit, după cum se știe, în *Codul educației al RM* [2], acesta fiind, de facto, o continuare a primelor trei acte legislative. La moment, Codul educației, după șase ani în calitate de lege a învățământului, de asemenea, se completează, se precizează, se perfecționează etc.

Uniunea Europeană a lansat *Planul de acțiune pentru educația digitală 2018-2020*, care urmărește „să sprijine utilizarea tehnologiei în educație și dezvoltarea competențelor digitale”

[15]. Digitalizarea, se arată în acest Plan, „oferă multe oportunități noi, dar generează și o serie de provocări sociale semnificative. Tehnologiile digitale pot spori flexibilitatea și creativitatea, pot contribui la îmbunătățirea eficienței și a rezultatelor învățării. Cu toate acestea, fenomene precum dezinformarea reprezintă un pericol pentru societățile democratice și deschise, marginalizând și mai mult grupurile vulnerabile”. Totodată, în acest Plan al UE este indicat în mod critic că „Integrarea tehnologiei în scopuri educaționale a rămas în urmă în toate statele membre ale Uniunii Europene (UE). Divergențele persistă în ceea ce privește furnizarea infrastructurii și a echipamentelor digitale și disponibilitatea competențelor în domeniu” [ibidem]. Este esențial, se accentuează în Planul dat „ca cetățenii să fie bine pregătiți pentru un viitor din ce în ce mai interconectat și mai globalizat, prin investiții în aptitudinile și competențele necesare pentru a prospera și participa în mod pozitiv la societate în era digitală” [ibidem].

Pandemia Covid-19 a accelerat și a scos la iveală multe și diferite lucruri negative, proaste, rele, dar și pozitive, bune, utile. Printre acestea de la urmă se numără și necesitatea cunoașterii și posedării lucrului la calculator, prin intermediul căruia se evită contactul direct om-om și, deci, îmbolnăvirea și răspândirea bolii, a epidemiei, deceselor etc., dar și desfășurarea și continuarea vieții și activității umane pe Terra, în societate. În acest context, deci, educația digitală capătă o importanță deosebită.

Planul de acțiune pentru educația digitală 2018-2020 prezintă măsuri, menite să ajute statele membre și instituțiile de educație și formare să valorifice oportunitățile pe care le oferă era digitală și să răspundă la provocările aferente. Planul dat prevede 11 acțiuni și acoperă trei priorități [ibidem]. **Prioritatea I** „O mai bună utilizare a tehnologiilor digitale în procesul de predare și învățare”: acțiunea 1 – conectivitate în școli; acțiunea 2 – instrumentul de autoevaluare SELFIE și programul de mentorat pentru școli; acțiunea 3 – calificări semnate digital. **Prioritatea II** „Dezvoltarea competențelor și aptitudinilor digitale”: acțiunea 4 – platforma pentru învățământul superior; acțiunea 5 – competențe în materie de știință deschisă; acțiunea 6 – săptămâna europeană a programării în școli; acțiunea 7 – securitatea cibernetică în educație; acțiunea 8 – formarea în domeniul competențelor digitale și antreprenoriale pentru fete. **Prioritatea III** „Îmbunătățirea educației printr-o analiză mai bună a datelor și o viziune prospectivă”: acțiunea 9 – studii privind TIC în educație; acțiunea 10 – inteligență artificială și analiză; acțiunea 11 – previziuni strategice [ibidem].

Actualmente, UE prevede să creeze „un spațiu european al educației până în 2025”. Comisia Europeană urmează să elaboreze și să lanseze *Un nou plan de acțiune pentru educația digitală*, solicitând „opiniile cetățenilor, instituțiilor și organizațiilor cu privire la experiențele și așteptările lor în contextul crizei de COVID-19 (atât la ora actuală, cât și în perioada de redresare), precum și viziunea acestora pentru viitorul educației digitale” [19]. Cu această ocazie, considerăm că e necesar de a proiecta *educația digitală ca o nouă și utilă paradigmă a educației* în creșele și grădinițele din Republica Moldova. Vorba e că la noi în *Curriculumul pentru educație timpurie* este stipulată educația digitală începând cu vârsta de 5 până la 7 ani [3]. Desigur, acesta e un lucru bun, necesar, folositor, dar deja nu mai e și suficient. În curriculumul dat nu este prevăzută educația digitală a copiilor la vârsta preșcolară de la 3 până la 5 ani și la vârsta antepreșcolară de la 1 până la 3 ani. Probabil, acest lucru nu era necesar la timpul respectiv și nu se cerea. Acum, însă, în viziunea noastră, în condițiile pandemiei acest lucru a

devenit necesar și, deci, trebuie proiectat, realizat în corespundere cu particularitățile de vârstă și individuale ale acestor copii, începând cu vârsta antepreșcolară și continuând cu vârsta preșcolară mică și preșcolară medie, asigurând astfel continuitatea spre vârsta preșcolară mare. Pandemia ne obligă să trăim și să activăm acum atât în viața reală cât și în cea virtuală. De aceea, trebuie să ne obișnuim și să-i obișnuim, să-i educăm pe copii încă de la vârsta fragedă cu viața și activitatea în aceste două lumi, care, de acum încolo, se vor intercala și se vor condiționa reciproc și permanent.

În elaborarea curriculum-ului la vârstele antepreșcolară, preșcolară mică și medie va trebuie să se țină cont de activitățile primordiale la aceste vârste, și anume de acțiunile cu obiectele la vârsta antepreșcolară și de joc/jocul cu subiect pe roluri la vârstele preșcolară mică și medie. Cunoaștem cu toții că antepreșcolarii comunică cu cea mai mare plăcere cu cei din jur sau cu cei pe care și-i reprezintă în lipsa lor cu ajutorul diferitor gadgeturi - aparate mici, mecanisme, cu largi întrebunțări în gospodărie și în viața de toate zilele, de folos practic și în măsură să satisfacă un capriciu uman oarecare [4]. Astăzi, după cum este constatat, „numărul gadget-urilor de specialitate sporește ceas de ceas și în proporție geometrică” [ibidem]. Concomitent, în condițiile pandemiei, coronavirusul, acest „agent patogen invizibil cu microscopul obișnuit, care se reproduce numai în interiorul celulelor vii și provoacă diverse boli infecțioase” [4], așa cât e el de mic și invizibil, înaintează o mare și evidentă „cerere” pentru întreaga omenire/societate, iar noi, cât de mari și tari suntem, sau ne credem astfel, trebuie să pregătim și să satisfacem „oferta” acestui agent patogen invizibil. Deocamdată, nu avem încotro și altă ieșire nu există.

Vorbind despre educația digitală ca despre o paradigmă nouă a educației la vârsta antepreșcolară (în familie, creșe) și preșcolară (în grădinițe), mai întâi de toate, trebuie să ținem cont de Clasificarea Internațională Standard a Educației (ISCED) [7]. În cadrul ISCED, și anume în *ISCED 0*, programele de dezvoltare educațională *timpurie* vizează copiii între 0 și 2 ani, iar programele de învățământ *preșcolar* vizează copiii cu vârsta de 3 ani până la vârsta de începere *ISCED 1* [ibidem, paragr. 108]. Limita superioară de vârstă pentru categoria învățământului preșcolar, deci, depinde în fiecare caz de vârsta teoretică de intrare în *ISCED 1*, de exemplu, învățământul primar. Aici, însă, trebuie să facem următoarea remarcă: dacă programele de dezvoltare educațională *timpurie* vizează copiii între 0 și 2 ani, iar programele de învățământ *preșcolar* se referă la copiii cu vârsta de 3 ani până la vârsta de începere *ISCED 1*, atunci nu este clar, sub incidența căror programe se află copiii de la 2 spre 3 ani? De aceea, vorbind de vârsta timpurie/fragedă, noi vom avea în vedere copiii de la 1 până la 3 ani, incluzând în această categorie și copii de la 2 spre 3 ani, care, spre regret, nu figurează în clasificarea *ISCED 0*. Vom menționa că în știința psihologică contemporană vârsta de la 1 până la 3 ani se numește *vârsta antepreșcolară* sau *prima copilărie*, iar vârsta de la 3 la 6/7 ani poartă denumirea de *vârsta preșcolară* sau *a doua copilărie* [18, p. 45], [21, p. 43-44]. După cum este arătat în Clasificarea Internațională Standard a Educației (ISCED) UNESCO, „Programele integrate de educație timpurie care se întind pe cele două sub-categorii ale ISCED 0 (de ex. programele educaționale pentru copiii de la 0 ani la cei cu vârsta potrivită de începere a ISCED 1) au nevoie de o atenție specială pentru clasificare” [7, paragr.109]. „Pentru programele împărțite pe ani, etape sau cicluri: cele ce corespund criteriilor din paragraful 105 ar trebui clasificate ca dezvoltare educațională *timpurie* (*subl. ne aparține*- P.J., D.J.), fiind „caracterizate de un mediu de învățare stimulator din punct de vedere vizual și cu un vocabular bogat. Aceste programe favorizează

auto-exprimarea, cu accent pe dezvoltarea limbajului și folosirea acestuia în comunicarea semnificativă. Acestea sunt oportunități pentru joaca activă, astfel încât copiii să-și poată exercita coordonarea și funcțiile motorii sub supraveghere și prin interacțiune cu personalul. Programele ce oferă numai îngrijire (supraveghere, nutriție, sănătate) nu sunt cuprinse în ISCED” [ibidem, paragr. 105]. Programele „ce corespund criteriilor din Paragraful 106 ar trebui clasificate ca făcând parte din învățământul *preșcolar (subl. ne aparține – P.J.,D.J.)*”, proprietățile educaționale fiind caracterizate „de interacțiunea cu colegii și educatorii, interacțiune prin care copiii își îmbunătățesc utilizarea limbajului și aptitudinile sociale, încep să-și dezvolte abilități logice și de raționare și vorbesc prin intermediul proceselor de gândire. Ei sunt de asemenea familiarizați cu concepte alfabetice și matematice și încurajați să exploreze mediul înconjurător. Activitățile motorii supravegheate (exerciții fizice prin jocuri și alte activități) și activitățile bazate pe joacă pot fi văzute ca oportunități de învățare pentru a promova interacțiunea socială cu colegii și pentru a dezvolta aptitudini, autonomie și pregătirea pentru școală” [ibidem, paragr. 106]. ISCED recomandă, de asemenea, următoarea durată și intensitate minimă pentru a îmbunătăți comparabilitatea internațională: programele educaționale trebuie să însumeze cel puțin echivalentul a 2 ore pe zi și 100 de zile pe an de activități educaționale pentru a putea fi clasificate în ISCED [ibidem, paragr. 110].

Așa cum spuneam, în RM este elaborat și se traduce în viață *Curriculumul pentru educație timpurie*, în care este stipulată și educația digitală începând cu vârsta de 5 până la 7 ani [3, pp. 10, 70, 96]. Este elaborat și pus în aplicare *Ghidul de implementare a Curriculumului pentru Educație Timpurie, a Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani din perspectiva Cadrului de referință pentru educație timpurie*, aprobat la Consiliul Național pentru Curriculum (Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 283 din 20.03.2019) [5]. Vom menționa că la elaborarea acestor documente importante s-a ținut cont de multiple teorii psihologice, cum ar fi teoria stadială a dezvoltării cognitive a copilului (J. Piaget), teoria învățării socioculturale și zona proximei dezvoltări (Л.С. Выготский), teoria dezvoltării psihosociale (E. Erikson), teoria jocului (Д.Б. Эльконин), teoria privind învățarea și dezvoltarea socială (J. Bowlby), teoriile privind dezvoltarea comportamentală și învățării sociale (И.П. Павлов, J. B. Watson, B. F. Skinner, A. Bandura), teoria inteligențelor multiple (H. Gardner), teoria învățării umaniste (A. Maslow, C. B. Rogers), teoria învățării experiențiale (J. Dewey) [5, p. 6]. Concomitent, ar fi bine să se știe că de rând cu marele merite ale acestor savanți notorii, astăzi se vorbește în mod critic și tot mai frecvent de anumite lacune ale acestor teorii, exagerări și chiar cult (a se vedea Wikipedia online, accesând numele autorilor respectivi, de exemplu: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%8B%D0%B3%D0%BE%D1%82%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9,%D0%9B%D0%B5%D0%B2%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D1%91%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87>). La acest fapt se referă savanții contemporani din (în ordine alfabetică – P.J., D.J.) Africa de Sud, Argentina, Brazilia, Canada, China, Coreea, Franța, Germania, Grecia, Israel, Italia, Marea Britanie, Mexic, Olanda, Rusia, SUA, Ucraina. În particular, în Republica Moldova unele idei/postulate ale lui Л.С. Выготский și ale elevilor săi, dar și ale lui J. Piaget, J. Bruner ș. a. au fost obiectul discuției în lucrările lui P. Jelescu /П.С. Желеско [9; 20; 10; 12]. După mai multe cercetări teoretice, experimentale și practice, efectuate de-a lungul anilor, P. Jelescu/П.С. Желеско a formulat *concepția rezultantei*, efectului îmbinat al unor cauze multiple ca necesare și suficiente, potrivit căreia dezvoltarea

psihică generală, dar și dezvoltarea oricăror facultăți psihice particulare, inclusiv digitale, este rezultatul *inter-acțiunii active multifactoriale omogene și eterogene flexibile permanente a individului și grupului pe tot parcursul vieții sau la acea sau altă vârstă a dezvoltării ontogenetice în cadrul activității, comunicării și comportamentului/conduitei umane*. Această concepție este o continuare și o variantă dezvoltată a *concepției acțional-sistemice*, elaborată și demonstrată în contextul studiului teoretico-experimental al genezei negării și afirmării la copii, preadolescenți, adolescenți și adulți [9; 20; 10]. Concepția rezultantei este una dintre concepțiile posibile existente cu privire la factorii dezvoltării psihice și formării personalității. De ea, de această concepție, ne ghidăm la moment în abordarea teoretico-metodologică a diverselor probleme în domeniul educației, inclusiv a educației digitale ca o paradigmă nouă a educației la vârstele antepreșcolară, preșcolară mică și preșcolară medie.

Tot în acest context vom aminti că încă în anul de învățământ 2005 la UPS „Ion Creangă” din Chișinău de către primul dintre autorii acestui articol, fost decan, și administrația Facultății de Pedagogie a fost elaborat și implementat Programul de studii privind pregătirea specialiștilor pentru Educația digitală, care ulterior, din motive necunoscute, a fost suspendat, iar acum, în legătură cu Pandemia Covid-19, a fost anunțat din nou la Admiterea – 2020 (<https://sei.upsc.md/>). La restabilirea acestui Program a contribuit, credem, și discuția purtată de primul autor al acestor rânduri la Conferința Regională „*Cea mai bună Educație pentru Europa*” din 11.07.2016 la Chișinău, la care au participat miniștrii, adjuncții de miniștri din țările UE, lucrătorii Ministerului Educației din RM, directorii de licee etc. [1; 8]. Acum, în condițiile impuse de Pandemie, am vrea să credem că, fiind înțeleși corect, de data aceasta lucrurile se vor mișca mai rapid și că implementarea Educației digitale la vârstele antepreșcolară, preșcolară mică și preșcolară medie nu va fi tergiversată, așa după cum și pregătirea specialiștilor cu studii superioare pentru acest domeniu însemnat la Facultatea de Științe ale Educației și Informatică de la UPS „Ion Creangă” din Chișinău. Pentru aceasta, se va ține cont de educația bazată pe *competențe* ce trebuie formate, dezvoltate, consolidate, păstrate, reactivate, desăvârșite etc. întru realizarea *finalităților* pe care le urmărește educația digitală.

BIBLIOGRAFIE

1. [Cea mai bună educație pentru Europa](https://mecc.gov.md/ro/content/cea-mai-buna-educatie-pentru-europa) [online]. [citat 12.09.2020]. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/cea-mai-buna-educatie-pentru-europa>.
2. Codul Educației al Republicii Moldova. Cod Nr. 152 din 17.07.2014. Publicat: 24.10.2014 în *Monitorul Oficial* Nr. 319-324, art. Nr: 634 Data intrării în vigoare: 23.11.2014 [online]. [citat 18.09.2020]. Disponibil: <https://www.google.com/search?q=Legea+evalu%C4%83rii+%C8%99i+acredit%C4%83rii+institu%C8%9Bilor+de+%C3%AEenv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt+din+RM&oq=Legea+evalu%C4%83rii+%C8%99i+acredit%C4%83rii+institu%C8%9Bilor+de+%C3%AEenv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt+din+RM&aqs=chrome..69i57.4632j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>.
3. Curriculum pentru educație timpurie / Min. Educației, Culturii și Cercet. al Rep. Moldova; echipa de elab.: Maria Vrânceanu [et al.] ; coord. gen.: Angela Cutasevici,

- Valentin Crudu ; experți-coord. naț.: Vladimir Guțu; contribuții: Valentina Bodrug-Lungu. – Chișinău : Lyceum, 2019 (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). – 128 p. ISBN 978-9975-3285-7-9.
4. DEX [online]. [citat10.09.2020].Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/gadget> .
 5. Ghidul de implementare a Curriculumului pentru Educație Timpurie, a Standardelor de învățare și dezvoltare a copilului de la naștere până la 7 ani din perspectiva Cadrului de referință pentru educație timpurie. Chișinău, 2019. Aprobata la Consiliul Național pentru Curriculum (Ordinul Ministerului Educației, Culturii și Cercetării nr. 283 din 20.03.2019).
 6. Hotărâre cu privire la Concepția dezvoltării învățământului în Republica Moldova și la formarea Consiliului coordonator pentru desfășurarea reformei învățământului nr. 337-XIII din 15.12.94. *Monitorul Oficial al R.Moldova nr.17-18/172 din 24.03.1995* [online]. [citat18.09.2020]. Disponibil: <https://ro.scribd.com/doc/129441061/Hotarire-Cu-Privire-La-Conceptia-Dezvoltarii> .
 7. ISCED – clasificarea internațională standard a educației, UNESCO, 2011. 84 p. ISBN 978-92-9189-123-8
 8. JELESCU, Petru. 25 iulie 2020. Pandemia și învățarea digitală [online]. [citat12.09.2020]. Disponibil: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100010997622220> .
 9. JELESCU, Petru. *Geneza negării la copii în perioada preverbală*. Studiu teoretico-experimental. Chișinău: Editura Museum, 1999. 248 p.
 10. JELESCU, Petru. Negația: abordare, geneză, dezvoltare, mecanisme, formare.- În: Prolegomene din istoria psihologiei în Republica Moldova. Iași: Pan Europe, 2018, p.7-18. ISBN 978-973-8483-84-2.
 11. JELESCU, Petru. Profilul Facebook, 27 august 2020 [online]. [citat18.09.2020]. Disponibil: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100010997622220> .
 12. JELESCU, Petru. Л. С. Выготский, elevul lui Pierre Janet? Sau impactul teoriei conduitei a lui Pierre Janet asupra elaborării și aplicării teoriei dezvoltării funcțiilor psihice superioare a lui Л. С. Выготский // *Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială*. – 2010. – Nr 4(21). – P. 1-4.
 13. JELESCU, Petru, ТОЛОЧЕНКО, Д. Некоторые подходы к изучению утверждения и отрицания в истории возрастной психологии. – În: *Научный журнал «Вестник Вятского государственного университета»*, 2018, nr.2, p. 78 – 85.
 14. Lege cu privire la evaluarea și acreditarea instituțiilor de învățământ din RM Nr.1257-VIII din 16.07.1997. *Monitorul Oficial al R.Moldova nr. 69-70/583 din 23.10.1997* [online]. [citat 18.09.2020]. Disponibil:<https://www.google.com/search?q=Legea+evalu%C4%83rii+%C8%99i+acredit%C4%83rii+institu%C8%9Bilor+de+%C3%AEenv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt+din+RM&oq=Legea+evalu%C4%83rii+%C8%99i+acredit%C4%83rii+institu%C8%9Bilor+de+%C3%AEenv%C4%83%C8%9B%C4%83m%C3%A2nt+din+RM&aqs=chrome..69i57.4632j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> .
 15. Planul de acțiune pentru educația digitală 2018-2020 [online]. [citat10.09.2020].Disponibil:<https://www.google.com/search?q=educa%C8%9B>

[a+digital%C4%83&oq=educa%C8%9Bia+digital%C4%83&aqs=chrome..69i57j69i59j0l5j69i61.36228j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8.](https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro)

16. Republica Moldova. **Parlamentul**. Constituția.Nr.01 din 29-07-1994. **Constituția Republicii Moldova***. Publicat : 12-08-1994 în Monitorul Oficial Nr. 1 art. 05 [online]. [citat17.09.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro .
17. Republica Moldova. Parlamentul. LEGE Nr. 547 din 21-07-1995 Învățămîntului. Publicat : 09-11-1995 în Monitorul Oficial Nr. 62-63 art. 692 [online]. [citat17.09.2020]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16717&lang=ro .
18. ȘCHIOPU, Ursula, VERZA, Emil. *Psihologia vârstelor: ciclurile vieții*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1997, p. 45. 508 p. ISBN 9733057983; 9789733057987 9733057983.
19. Un nou Plan de acțiune pentru educația digitală [online]. [citat10.09.2020]. Disponibil: https://ec.europa.eu/education/education-in-the-eu/digital-education-action-plan_ro .
20. ЖЕЛЕСКО, П.С., РОГОВИН, М.С. *Исследование отрицания в практической и познавательной деятельности*. Кишинёв: Штиинца, 1985. 135 с.
21. ЭЛЬКОНИН, Д.Б. *Проблема периодизации детского развития*. În: *Избр. психол. труды*. М.: Педагогика, 1989, с, 43-44. 560 с. ISBN 5-7155-0035-4 .